

EN LA ORA BOATO:

PREVOD KOSOVELOVE POEZIJE V ESPERANTO

SIMONA KLEMENČIČ

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Slovenija
simona.klemencic@zrc-sazu.si

Prispevek obravnava prevod poezije Srečka Kosovela prevajalca Vinka Ošlaka, enega najvidnejših slovenskih esperantistov. Zbirko *En la ora boato* predstavljajo izbrane Kosovelove pesmi v vzporednem prevodu, namenjene tako slovenskim kot tujim bralcem. Prispevek analizira primernost esperanta kot umetniškega jezika in izpostavlja njegove prednosti (enostavna slovnica, tvorba besed) ter omejitve (omejen besedni zaklad, togost pri prevajanju poezije). Ošlak se pri prevajanju drži načela minimalnega poseganja v izvirnik. Prevod zaradi zvestobe izvirniku omogoča nadaljnje prevode v druge jezike z minimalnimi izgubami pomena.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.3.2025.3](https://doi.org/10.18690/um.3.2025.3)

ISBN
978-961-299-058-9

Ključne besede:

Srečko Kosovel,
poezija,
esperanto,
prevodi,
slovenščina

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Prevod Kosovela v esperanto: *En la ora boato* in njegov prevajalec Vinko Ošlak

Prevajalec Kosovela v esperanto, v Celovcu živeči jezikoslovec, esejist, kolumnist, pisatelj, filozof in govorec esperanta Vinko Ošlak (rojen 1947) sodi med najvidnejše slovenske esperantiste. Diplomiral in magistriral je na *Akademio Internacia de la Sciencoj* (AIS) v San Marinu. AIS je kot univerza s sedežem v San Marinu delovala med 1983 in 2020 in je kot jezik poučevanja in sporazumevanja med drugim uporabljala esperanto, od 2020 pa nadaljuje z delovanjem v Nemčiji.

Ošlak je izjemno ploden avtor, ki piše in objavlja leposlovno literaturo in esejistiko, filozofska in družboslovna besedila ter feljtonistiko v slovenščini, esperantu in nemščini. Od 2004 do 2006 je bil predsednik esperantskega centra mednarodnega pisateljskega združenja PEN. Izdal je dve zbirki pesmi in več romanov v slovenščini, med temi *Hagar* (1992), *Obletnica mature* (1998), *Človeka nikar* (1991), *Krst na Auri* (2010). Letos je izšel obsežen esej z naslovom *Verski problem slovenstva*, ki je nekakšno nadaljevanje Vidmarjevega eseja *Kulturni problem slovenstva* (1932). Poleg tega je izdal številna izvirna dela v esperantu: dva dnevnika, *Jen la sablo el mia klepsidro* (Pesek iz moje peščene ure, 1991) in *La malbabela jaro* (Nebabilonsko leto, 1987), nadalje *Ŝakludantoj* (Šahista, drama, 1997), *La klarigo de Ksantipa* (Ksantipino pojasnilo, monodrama), *Mia transtempa letero al Hannah* (Moje onkrajčasno pismo Hannah, 2023), *Epistolo al Philemonos* (avtorjev prevod lastnega romana Pismo Philemonu, 2024) in še vrsto drugih.

Ošlak prevaja iz več jezikov tako v slovenščino kot v esperanto; med drugim je iz esperanta prevedel knjige Edmond Privat: *Zamenbofovo življenje* (2019, kot soprevajalec), Spomenka Štimec: *Senca nad pokrajino duše* (2023) in Rabindranath Tagore: *Laĉni kamni* (novele, iz esperanta in iz angleščine, 1988) in v esperanto Stefan Zweig: *Ŝaknovelo* (*Novela o ŝahu*, 2001), John Bunyan: *La progresado de l'pilgramanto* (*The Pilgrim's Progress*, 2015). Iz slovenščine je v esperanto med drugim prevedel antologijo sodobne slovenske kratke proze *Sunflanke de Alpoj* (*Na sončni strani Alp*, 1992), Andrej Capuder: *La vipo kaj la turbo* (*Bič in vrtavka*, 1995), Ivan Cankar: *La domo de Maria helpantino* (*Hiša Marije pomočnice*, 1999), Ivan Tavčar: *La kroniko de Visoko* (*Visoška kronika*, 2021), Prežihov Voranc: *Doberdo* (*Doberdob*, 2016).

V *ŝlatem ĉolnu* / *En la ora boato* (Kosovel, 2013) na 127 straneh je prevod zbirke pesmi Srečka Kosovela *Izbrane pesmi*, ki je izšla kot del zbirke Kondor pri Mladinski knjigi leta 2003. V predgovoru je urednik Ostoja Kristan zapisal, da je vzporedni prevod pesniške zbirke – prva izčrpna predstavitev Kosovela v esperantu – namenjen trem kategorijam bralcev: slovenskim bralcem, ki se učijo esperanta, neslovenskim (predvsem slovanskim) esperantistom, ki slovenščino delno razumejo in esperantistom, ki jim je slovenščina povsem tuja in se želijo v prvi vrsti seznaniti s Kosovelovim opusom.

2 Ali je esperanto primeren kot jezik umetnosti?

Britanski esperantski pesnik, pisatelj in prevajalec William Auld v razpravi *La internacia lingvo kiel belarta tradukilo* (Mednarodni jezik kot leposlovno prevajalsko orodje, povzeto po De Diego, 1979, str. 38) zastopa pogled, da »Esperanto ni in še stoletja ne bo tako tog kot nacionalni jeziki«. Kaj želi Auld s tem povedati? Esperanto je aglutinacijski jezik. Zanj je značilno, da tvori besede s sestavljanjem korenov, afiksov (predpon in pripon) ter končnic. Število elementov, ki jih je treba usvojiti, da se v tem jeziku lahko sporazumevamo, je v primerjavi z naravnimi (pa tudi z drugimi načrtovanimi) jeziki izredno majhno. Tako se učečemu na primer ni treba naučiti dveh korenov za 'velik' in 'majhen', ampak je dovolj *grand-a* 'velik', iz katerega tvorimo 'majhen' s predpono MAL 'nasprotno od': *mal-grand-a*. Esperanto ima na voljo vrsto obrazil – pon oziroma afiksov (predpon in pripon) –, ki spremenijo pomen osnovne besede. To pomeni, da lahko govorec sestavi katerokoli besedo, tudi če je v slovarju ni in celo, če je povsem nesmiselna, pa jo bo drug govorec kljub temu razumel – ker bo razumel njene sestavne dele. Za ilustracijo na slepo sestavimo samostalni iz poljubnih elementov: *en-hav-end-aĵ-et-o* 'majhna stvar, ki jo nekaj nujno mora vsebovati'.

Obstaja več tipov načrtovanih (planskih, tudi »umetnih«) jezikov in le del teh jezikov je nastal z idejo, da bi postali mednarodni sporazumevalni jeziki (za pregled tipov planskih jezikov glej npr. Klemenčič, 2015a). Tvorci in govorci teh jezikov imajo različne poglede na to, v kolikšni meri naj se tak jezik naslanja na že obstoječe jezike. Esperanto je najbolj razširjen planski jezik (ocene števila govorcev se gibljejo od 100.000 do dveh milijonov) z vsaj 1000 rojenimi govorci, ker je njegov tvorec Ludvik Lazar Zamenhof (1859–1917) našel uspešno formulo: jezik je izdelan z idejo, da bi bil kolikor je mogoče pravilen in preprost ter posledično lahko naučljiv, temelji pa na evropskem besedju. Poglavitni viri korenov so: latinščina, angleščina, nemščina,

francoščina in v manjši meri stara grščina, italijanščina, poljščina, ruščina in jidiš. Za dovolj velik del sveta je besedje tako lahko prepoznavno in naučljivo. Vse besede se ravnaajo po istih pravilih in brez izjem, kot so nepravilni glagoli. Vsak koren lahko z dodajanjem ustreznih končnic dobi vlogo glagola, samostalnika, pridevnika ali prislova. Za sporazumevanje v tem jeziku je dovolj poznati vsaj 500 najpogostejših korenov ter temeljno slovnico, ki opisuje pravila v 16 točkah. Izpostavimo nekatera od teh pravil – pri tem bomo uporabljali terminologijo tipa samostalnik, pridevnik in tožilnik ter končnica, ker je priročna, čeprav resnici na ljubo problematična (med drugim so vse končnice obenem lahko tudi samostojne besede):

- Vsi glagoli so pravilni. Nedoločniška končnica je I (*esti* 'biti'), sedanjska končnica za vse osebe AS, za preteklost IS, za prihodnost OS, za pogojnost US in za velelnik oziroma želelnik U (*estu!* 'bodi!', *li estu ...!* 'naj bo (on) ...!').
- Samostalniki imajo končnico O. Tako kot esperanto nima posebnega korena za 'majhen', tako tudi nima posebnega korena za mater, ampak je ta tvorjena iz *patro* 'oče' s pripono za ženski spol IN: *patrino*. To je drzna rešitev – drugi planski jeziki primerljivega tipa se držijo Evropejcem bolj domače podobe, kjer je O končnica za moški in A za ženski spol, tako npr. jezikovni načrt evlalija patra Škrabca, ki se je zgražal nad tem, kako grd je esperanto s svojimi *o*-jevskimi končnicami za ženski spol: »In s i n j o r i n o naj pomeni gospa – caro signorino, non va!« (Škrabec, 1995, str. 262)
- Pridevniki imajo končnico A.
- Prislovi imajo končnico E.
- Množino tvorimo (po zgledu stare grščine) s končnico J.
- Esperanto ima končnico za tožilnik, N, ki omogoča jasno razmerje med udeleženskimi vlogami, zaradi česar je besedni red v esperantu lahko prost.

Tabela 1

	imenovalnik	tožilnik
ednina	or-a boat-o 'zlat čoln'	or-a-n boat-o-n 'zlati čoln'
množina	or-a-j boat-o-j 'zlati čolni'	or-a-j-n boat-o-j-n 'zlate čolne'

»Orajn boatojn« - vidimo, zakaj se bi esperanto lahko zdel okoren jezik. A na koncu je to rešitev, kot priča veliko število govorcev še skoraj 140 let po nastanku, mednarodna skupnost zelo dobro sprejela zaradi preproste logike jezika in izjemne hitrosti, s katero se usvaja.

	Vprašalno in oziralno K-	Kazalno T-	Nedoločno	Posploševalno Ĉ-	Nikalno NEN-
Vrstnost, »kateri« -U	KIU	TIU	IU	ĈIU	NENIU
Stvar (samostalnik) -O	KIO	TIO	IO	ĈIO	NENIO
Lastnost (pridevnik) -A	KIA	TIA	IA	ĈIA	NENIA
Kraj -E	KIE	TIE	IE	ĈIE	NENIE
Določena količina -OM	KIOM	TIOM	IOM	ĈIOM	NENIOM
Čas -AM	KIAM	TIAM	IAM	ĈIAM	NENIAM
Način -EL	KIEL	TIEL	IEL	ĈIEL	NENIEL
Vzrok, razlog -AL	KIAL	TIAL	IAL	ĈIAL	NENIAL
Posest -ES	KIES	TIES	IES	ĈIES	NENIES

Slika 1: Tabela korelativov.

Vir: Klemenčič, 2015a, str. 11

Tabela korelativov (zaimkov in prislovov) je še ena rešitev, ki je pripomogla k popularnosti esperanta. S kombiniranjem začetnih in končnih delov ter srednjega I postanejo zaimki in prislovi predvidljivi in ekspresno naučljivi: *nenio* 'nič', *ĉia* 'vsakršen', *kies* 'čigar, kateri', *ies* 'od nekoga' ...

Stroga shematičnost jezika pa ima drugo plat, ki se v nasprotju s prej navedeno Auldovo držno trditvijo pokaže v jeziku prevodne književnosti in prav posebej poezije. Esperanto lahko deluje bolj neokreten in siromašen kot naravni jeziki. Prevajalec v nacionalni jezik razpolaga z vrsto zbirk in slovarjev, na voljo ima frazeologijo, množico obstoječih besedil in stoletja zabeležene kulture. Prevajalec v esperanto ima poleg obstoječe literature v esperantu na voljo predvsem referenčni slovar *Plena Ilustrita Vortaro* (Polni ilustrirani slovar, PIV, 2020) s 46.890 in enojezični spletni slovar *Reta Vortaro* s trenutno 34.515 leksikalnimi enotami, slovenski prevajalec pa tudi slovensko-esperantski slovar na portalu *Termania* s skoraj 45.000 iztočnicami in še nekatere druge vire, kar izkazuje polno funkcionalen jezik, a v primerjavi denimo s slovenščino ima esperanto pred seboj še dolgo pot.

Bogastvo izvirne esperantske literature – tudi poezije –, ki že v osnovi izhaja iz številnih izraznih možnosti planskega jezika, pa pokaže, da esperanto deluje okorno le v primerih, kadar od njega zahtevamo enako kot od naravnih jezikov. Nekaterih izraznih možnosti preprosto nima, ima pa druge, povsem specifične za planski jezik. Dve struji, ki sta se izoblikovali, poudarjata na eni strani, kot Auld, izjemno gibkost esperanta v smislu, da omogoča tvorbo besed s kakršnim koli pomenom, ki so govorniku razumljive tudi, ko jih sreča prvič. Auld v omenjenem članku pravi, da je pri prevajanju »odločilni dejavnik, edini pogoj za to, ali je prevod mogoč ali ni mogoč, talent prevajalca« (De Diego, 1979, str. 16). Podobno Edward Ockey v *Leksikono de Oficialaj Vortoj* iz leta 1971 (na 21 straneh) trdi, da je z besedami, tvorjenimi iz 4.535 uradnih esperantskih korenov, mogoče izraziti vse pomene 414.825 leksikalnih enot, tedaj zbranih v treh delih Oksfordskega slovarja angleškega jezika.

De Diego (1979, str. 18) pa po drugi strani v tem kontekstu opozarja: »Ne zatiskajmo si oči. Esperanto trpi zaradi hudih omejitev.« Dodaja (str. 17), da »ta tako zelo hvaljena preciznost, da niti ne govorimo o eleganci in gibkosti, sestavljanja besed in sistema afiksov, obstaja le v lepi pokrajini teorije in lepih želja.« Gaston Waringhien je v *Parnasa Gvidlibro* (*Parnaški vodnik*, 1968) za zagovornike minimalističnega esperanta, ki ne želijo preseči prvotnih Zamenhofovih idej in besedja, uporabil izraz *unugroŝa Esperanto*, 'esperanto za en groŝ'. Taka razhajanja v mnenjih ilustrirajo zadrege, povezane z naravo planskega jezika, ko se je težko sporazumeti glede tega, kaj pomeni bogastvo jezika. Če bi šel jezik v smer nadgrajevanja besedja z novimi elementi, bi s tem napravil korak v ravno nasprotno smer od tega, zaradi česar je popularen. Vendar pa esperanto pogreša naravne elemente. De Diego mu poleg »anemičnega besednjaka« očita pomanjkanje frazeologije in opozarja (1979, str. 17 ter 15–16), da je razpet med dvema pristopoma – govori o dvojnem obrazu esperanta, analitičnem in sintetičnem oziroma naturalističnem in shematičnem. Pri naravnih jezikih, pravi, te težave ni, saj imajo svoj posebni nacionalni karakter.

Z jezikom se je tudi znotraj njegovih začrtanih izraznih možnosti mogoče poigravati na izvirne načine, pri čemer pride do izraza domiselno sestavljeno besedje, neprevedljive šale in tako nastane – kot pokaže Auld v pesmi *Ebrio/Pijanost* – gibčen jezik izvirne poezije (prevod: S. Klemenčič):

la boteloj staras vice,
kamarade kaj komplice
sur la altaj murobretoj –
boteletoj, boteletoj,

steklenice stojijo v vrsti
tovariŝko in zarotniŝko
na visokih zidnih policah –
velike steklenice, stekleničke,

verdaj, flavaj,
 grasaj, kavaj,
 palpebrume en la lumo
 min invitas al konsumo,
 gluta, tuta,
 ĉes-refuta
 forkonsumo de l' enhavo,
 de la verdo, de la flavo,
 de likvoro glate glita
 svate ŝvita
 kvate kvita
 strate strita
 streta
 struta

zelene, rumene,
 mastne, votle,
 meĝikaje v svetlobi
 me vabijo h konsumu,
 po požirkih, cela,
 prenehanje zavračujoča
 konzumacija vsebine,
 zelenine, rumenine,
 likerja gladko spolzkega
 snubeče potnega
 kvatno kvit
 cestno strit
 ozko
 nojsko

Bogastva in primernosti esperanta kot jezika izvirnika v umetnosti ni mogoče problematizirati, kot kaže mnogo avtorjev, ki so doslej izdali že več sto romanov in številne zbirke pesmi (prim. Sutton, 2008; Minnaja in Silfer, 2015). Da povprečnemu govorniku esperanto zveni nekoliko togo in prisiljeno, je delno krivo tudi to, da prav zaradi preprostosti, ki omogoča, da se človek tega jezika nauči v rekordnem času, mnogi ne napravijo še naslednjega koraka, ki bi bil potreben, da bi jezik res usvojili, ga začutili.

Težava se pokaže pri prevajanju. Prevajalec leposlovja iz naravnih jezikov v esperanto zaradi specifik tega jezika naleti na svojevrstne zahteve in nekatere resne prepreke. Če prevajamo iz naravnega jezika v esperanto in bi želeli nianse izvirnega jezika ohraniti, prevod po tej plati neizogibno izgubi. Indoevropski besedni zaklad esperantu sicer zagotavlja določene kulturne in čustvene asociacije, povezane s tem besedjem. Vendarle pa kratek čas njegovega obstoja pomeni, da esperanto ni imel časa niti priložnosti, da bi se v njem ustvarile tako številne plasti, sinonimi, tujke in dialektizmi kot v naravnih jezikih. Koliko besed ima slovenščina denimo za žensko? ET je pripona, ki osnovno besedo pomanjša, EG pa jo poveča: v esperantu iz *virino* lahko naredimo še *virineto*, kar bo nekako 'ženskica', in morda *virinego* ali tudi *virinaĉo* s slabšalno pripono AĈ, kar lahko prevedemo kot 'babura', 'baba', 'babnica', 'ženšče' ipd.. Dekle je le *knabino* (tvorjeno iz »fant«) ali *junulino* (tvorjeno iz »mlad človek«, »mladenič«), deklica je *knabineto*, nians, ki jih ponujajo dekletce, deklič, dekliček, deklina, deva, bejba, čeča, deĉva, donda, frajla, frajlina, gracia, maĉka, micka, mladenka, mula, punca, punĉara, punĉek, punĉi, punĉica, punĉika, punĉka, pupa in puĉa pa v esperantu ni tako lahko zaobjeti.

Esperanto nima zabeleženih lokalnih različic, kot jih imajo naravni jeziki. Na voljo je skromen nabor arhaizmov: med leti 1878 in 1884 so pri Zamenhofu doma nastajale eksperimentalne različice esperanta, nekakšen praesperanto. V izvirni esperantski književnosti bi ti prvi poskusi lahko funkcionirali kot arhaizmi, a smiselno le v specifičnem kontekstu esperanta. Naravni jeziki imajo tudi več plasti arhaizmov – zgodnesrednjeveški, poznosrednjeveški, predkrščanski, rekonstruirani ... D. J. Peterson, avtor fantazijskih jezikov dothrakijščina in valirijščina v Iгри prestolov, je v svoje jezike vključil tudi te plasti (Klemenčič, 2016–2017), pri esperantu pa to ne bi bilo smiselno zaradi drugačne funkcije tega jezika.

Nekoliko boljša je izbira pri paremiološkem gradivu. Obstajajo pregovori in frazemi, ki si jih delijo različni jeziki in ki v esperantu funkcionirajo na ozadju nacionalnih kontekstov povsem dobro, npr. fraza: *kie fumo levigas tie fajro troviĝas* »kjer je dim, je tudi ogenj«. Poudariti je potrebno, da esperanto zaradi svoje mednarodne vloge odpira vrata v frazeme vseh jezikov, z govorniki katerih pride v stik. Obstajajo pa tudi čisto esperantske paremiološke enote, kot je npr. *nenia peno nek provo donos lakton de bovo* »noben trud niti poskus ne bo dal mleka od bika«, ki so izšle v Zamenhofovi zbirki *Proverbaro Esperanta* iz leta 1910, ki vsebuje 2630 pregovorov. Na tem mestu omenimo še esperantsko subkulturo s prepoznavnimi hiti, filmi, zgodbami, neprevedljivimi besedami in izstopajočimi posamezniki.

3 Ali je mogoče prevajati poezijo v planski jezik?

Poezija je še posebej občutljiva na komaj zaznavne odtenke. Da bi v tako mehanično zamišljenem jeziku prevod lahko odrazil čustva, je to mogoče storiti (Privat, 1931, str. 22 in sl.): s tonom, z manj pričakovanim besednim redom, s ponavljanjem ali izpuščanjem besed, z izbiro manj pričakovane besede (npr. človek lahko govori, lahko pa tudi čivka ali bleja; namesto da je nekdo *mal-bona* 'slab', ga lahko poimenujemo s *sentauĝulo* 'nepričakovano, pridanič') in s kreativno tvorbo besed, kot je *malsalajro* 'nasprotno-od-plača'.

Mitev (1991) za M. Malovcem (članek *Pri traduka arto* 'O umetnosti prevajanja' v reviji Paco 'Mir', 1987) prevajalcu priporoča, naj v primerih, ko kakovosti izvirnega jezika na nekem mestu ni mogoče prenesti, to nadomesti z enakovredno potezo v smislu duha originala tam, kjer je to mogoče. Tako ravna tudi Ošlak v prevodu Kosovela. Z nekaj dobrimi rešitvami izkoristi specifične izrazne možnosti planskega jezika, ki jih slovenščina nima.

Truden, **ubit** grem iz dneva v večerLaca, **plenelĉerpita** mi iras eltage vesperenTruden, ubit / Laca, plenelĉerpita, str. 28–29¹Na mestu *ubit* uporabi pretekli deležnik od *plenelĉerpi*, dobesedno 'polno iz-črpan'.se v mehko **temo** duŝa potopila anim' en molan **malheliĝon** dronas

Sonet smrti / Soneto de la morto, str. 38–39

Esperanto pozna besedo za temo, *mallumo* »ne-svetloba«, tu pa prevajalec uporabi samostalnik *mal-bel-iĝ-o*, v prevodu nekako »neposvetljenje« oziroma »zmračitev«.

3.1 Neologizmi

De Diego (1979, str. 19) priporoča, naj se jezik izboljša »z minimalno rabo mehaničnih pomagala: afiksov, sestavljenk; s skrbno izbiro preprostih in izrazno sposobnih besed ter z uvajanjem neologizmov«. Problemizira se raba predpone MAL. Sovražnik in neprijatelj ušesu ne zveni enako, šibek in nemočen tudi ne, nehitro nima enake mentalne podobe kot počasi ... »Nič ne daje esperantu tako monotone in zakodirane podobe kot nalaganje besed na MAL v odstavku in z njimi je nemogoče ustvariti kakšen estetski zven ali živo zrcaliti kakšno pesniško občutje. *La malforta maljunulino malrapide malproksimiĝas per mallongaj paŝoj...* /šibka starka se počasi oddaljuje s kratkimi koraki, dobesedno »nemočna nemladenka se nehitro odprilbljuje z nedolgimi koraki/« (De Diego, 1979, str.48).

Da bi bil jezik bližji naravnim jezikom, posebej za potrebe umetnosti, je že Zamenhof dopustil dodatne korene iz evropskih jezikov. Na mestu naslednjih sestavljenih *mal*-besed je tako že tvorec esperanta uvedel druge korene za dodatne pomenske odtenke, kar je nadgradnja njegovih lastnih strogih izhodišč:

maldaŭra 'nasprotno-od-trajen'
maldolĉa 'nasprotno-od-sladek'
malĝojigi 'užalostiti'
malpaci 'nasprotno od biti v miru'
malsovaĝa 'nasprotno-od-divji'
malŝveli 'nasprotno-od-širiti'
malvera 'lažen; nasprotno-od-resničen'

efemera 'kratkotrajen'
amara 'grenek'
aflikti 'prizadeti'
kvereli 'prepirati se'
milda 'blag'
ŝrumpi 'krčiti'
falsa 'lažen/napačen'

¹ Kjer ni navedeno drugače, je prevajalec liričnega besedila V. Ošlak.

Privat (1931, str. 19) navaja še več zgledov za nove besede proti tvorjenkam: esperanto omogoča tvorbo samostalnika *skribilo* 'pisalo' ali *manĝilo* 'kos jedilnega pribora', kljub temu pa ima tudi *plumo* 'pero' in *krajono* 'svinčnik' ter *kulero* 'žlica'. Poleg *ĉefpreĝejo* 'glavna stavba za molitev' obstaja tudi *katedralo*.

Tako tudi Ošlak uporabi denimo *oldulo* 'starec' namesto analitičnega *maljunulo*.

Blazirani **starci**, ki so se prodajali,
ki so bili, kar niso hoteli biti.

Sensentaj **olduloj**, sin vendintaj,
estintaj, kio ili ne volis esti.

Prostituirana kultura / Kulturo prostituata, str. 80–81

kot zgrbljeni **starci**

kvazaŭ kurbigitaj **olduloj**

Otožje/Melankolio, str. 110–111

3.2 Metrika

Specifična podoba jezika s svojimi predvidljivimi končnicami in naglasi pomeni specifične zadrege, še posebej pri poeziji, ki ni pisana v svobodnem verzu. Že izhodiščna zbirka Kosovelove poezije sledi njegovemu razvoju od bolj tradicionalnih pesniških oblik v svobodni verz do točke, ko tudi v pesmi kot manifest zapiše »Rime so izgubile svojo vrednost. Rime ne prepričujejo. [...] Vse je izgubilo svojo vrednost.« (Rime, str. 80).

Predvsem v prvem delu zbirke je prevajalec postavljen pred težko, če ne nemogočo nalogo, da poskuša, kolikor je to mogoče, tudi v verzifikaciji slediti izvirniku. Našteli smo že nekatere pomanjkljivosti, ki jih občuti prevajalec iz naravnega jezika v esperanto. Kako jih lahko preseže – in ali jih sploh sme? Kot bi pričakovali in smo nakazali že zgoraj, tudi tu obstajata dve struji. Med teoretiki jezika tako že od začetka poteka žgoča razprava glede tega, kako prevajati poezijo – ali izvirnik prepesniti s ciljem, da čim bolj gibko zveni v esperantu, tudi za ceno odmika od izvirnika, ali se držati sporočilnosti izvirnika, tudi za ceno tega, da prevedeno zveni togo. Gre za dileme, s katerimi se sovpada vsak prevajalec leposlovja ne glede na jezik.

Ad 1. Opuščaj. Posebej za potrebe pesniškega jezika je Zamenhof sprejel pravilo, da je pri samostalniku in določnem členu *la* dovoljeno izpuščanje izglasnega vokala. Tako denimo tu:

Sivo je zgodnje jutro.

Grizas mateno je fru'.

Jesen/Aŭtuno, str. 13

Zakaj se v esperantu uporablja opuščaj:

- 1) V poeziji se tako lažje regulira število zlogov: *Grizas mateno je fru'* ima enako število zlogov kot *sivo je zgodnje jutro*. *Ekstazo de l' mort'* (in ne *ekstazo de la morto*) ima enako število zlogov kot *ekstaza smrti*.
- 2) Omogoči se bolj raznolika rima (glej spodaj).
- 3) Ker je v esperantu (tako kot v poljščini) vedno naglašen predzadnji zlog, bi imela esperantska poezija brez tega pravila možne troheje (–U) in amfibrahe (U–U), ne pa tipično tudi jambov (U–) in anapestov (UU–). Po odpadu končnice O v esperantu ostane naglas na istem mestu. Izpuščanje končnice O tako omogoči izglasje verza s poudarjenim zlogom ter – kjer je to izvedljivo – odslikavo razmerja med poudarjenimi in nepoudarjenimi zlogi izvirnika.

Ad 2. Rima. Težave rimo, ki deluje prisiljeno, so cena, ki jo esperanto plača za lahko naučljivost. Pravila esperanta pomenijo, da bi se brez koncesij za pesniški jezik v večini primerov med seboj rimala le istovrstne besede: ker se vsi samostalniki končajo na O, vsi pridevniki na A in tako naprej, je prevajalec v položaju, ko mu tudi izvrstno znanje esperanta ne pomaga, da bi poustvaril raznolikost dobrega izvirnika, ne da bi v pesem bistveno posegel z lastnimi rešitvami.

V izvirni esperantski poeziji, ki ni vezana na predlogo, od katere ne sme pretirano odstopati, je mogoče najti tudi rimanje med različnimi slovničnimi kategorijami – delno zahvaljujoč pravilu okrajševanja izglasnega vokala:

Pri amo, kiu ligi
nin ŝajnas plu, pri tiu...
Kaj mi gojegas, **sciu**,
kaj povus min mortigi...
Pri amo, kiu ligi
nin ŝajnas...

O ljubezni, ki kaže, da
naju še povezuje, o **tej** ...
In **vedi**, da me radosti
in lahko bi me ubila ...
O ljubezni, ki kaže, da
naju povezuje ...

Eli Urbanová, Anstataŭ dormi / Namesto spanca² (prevod: S. Klemenčič)

Ah, mia sinjorin' aminda
Kunigis nin okazo blinda
Ĉu la komprenon donos **Di'**
Ke foje flugos ni fantome
Sen eblo kuni korpe, home?!
Do, amu min, dum **vivas mi**.

Ĉu nur ĉagreno **ironia**,
Aŭ pura am' en **iro nia**
Kion en viv' mi volus **pli**?
Ke daŭru plu la samaj strioj
De festoj miaj, plagoj miaj
Do, amu min, dum **vivas mi!**

Ah, moja ljubka gospa
Združilo naju je slepo naključje
Bo **Bog** dal razumevanje
Da bova nekoč letala kot duhova
Brez možnosti biti skupaj telesno, kot človeka?
Torej, ljubi me, dokler **živim**.

Ali zgolj **ironična** bolečina
Ali čista ljubezen na **najini poti**
Česa **več** v življenju bi si želel?
Da bi še naprej tekle iste proge
Mojih praznikov, mojih nadlog
Torej, ljubi me, dokler **živim**.

Ĵomart in Nataŝa, *Amu Min* (*Ljubi me*; 1999, album Valso por Amikoj. Prevod: S. Klemenčič)

Prevajalec, ki želi tako slediti vsebini izvirnika kot približati se njegovi zgradbi verza, ima težko delo:

Mesec gre po srebrni poti
in med vrtovi stopam **jaz**,
niti veter me ne moti,
tiho, tiho grem skozi **vas**.

La luno iras sur arĝenta vojo
inter la ĝardenoj paŝas **mi**,
eĉ la vento ne prezentas ĝenon,
senvoĉe tra vilaĝo iras **mi**.

Povej, razodeni / Diru kaj malkovru, str. 30–31

Pesnik Poul Thorsen (1968) zagovarja odmik od originala (prevod: S. Klemenčič):

Tradukoj kaj virinoj
konfirmas jam sen finoj:
malofte la fidelaj
samtempe estas belaj.

Prevodi in ženske
brez konca potrjujejo:
redko so ti, ki so zvesti,
obenem tudi lepi.

Ironično prav rime tipa *fidelaj–belaj* (koren–koren) ne prepričajo. Kjer bi kontemplativno vsebino povozili z rimo, ki za uho naravnega govorca spada prej v otroško pesmico, ji s tem ne bi napravili usluge. Vidimo, da je iz tega izhajal tudi Ošlak, ki se rimanju rajši izogne, kot da bi zaradi forme vsebino prekomerno prikojil lastni, avtorski rešitvi, npr.:

² Vir: Anstataŭ dormi (n. d.). [http://literaturo.org/HARLOW-](http://literaturo.org/HARLOW-Don/originaloj/donh.best.vwh.net/donh.best.vwh.net/Esperanto/Literaturo/Poezio/cezarpoezio/anstataux_dormi.html)

Don/originaloj/donh.best.vwh.net/donh.best.vwh.net/Esperanto/Literaturo/Poezio/cezarpoezio/anstataux_dormi.html

Strel v tiŝino;
droben curek **krvi**;
brinjevka
obleži, **obleži**.

Pafo en ŝilenton;
eta fadeno de l' sang';
la litorno
ekkuŝas, ekkuŝas.

Ali:

Ĉuj, raz drevo je padel list
na siva **tla**.
Zrak je hladen, mrzel in ĉist –
nad njim tiŝina **neba**.

Aŭdu, de sur la arbo falis foli'
sur grizan grundon.
Aero malvarma, frosta kaj pura –
supre de ĝi la ĉiela ŝilent'.

Ĉuj, raz drevo / Aŭdu, de sur la arbo, str. 24–25

Uvede pa rimo na drugim mestu, kjer mu to omogoča ciljni jezik (čeprav se rimanje dveh enakih pripon glede na Kalocsay, Waringhien in Bernard (1968, str. 29) prav tako odsvetuje).

Jesenske zvezde so padale
v **polmraku**,
on je ŝel po drevoredu,
omahovaje ob vsakem **koraku**.

Steloj aŭtunaj **faladis**
duone krepuske,
dum li en la aleo **marŝadis**,
hezite ĉe ĉiu aparta paŝo.

Jesenska pesem / Aŭtuna poemo, str. 60–61

Ad 3. Naglasno mesto. Drugo zadrego predstavlja pravilo, da je naglas v esperantski besedi vedno na predzadnjem zlogu. Če ne bi bilo dovoljeno izpuščanje, se prevajalec v mnogih primerih metrike originala ne bi mogel držati. Opuščanje končnice O, pri čemer naglas ostane na istem zlogu, omogoči pesnjenje s klasično metrično shemo, kjer je naglas na zadnjem zlogu. Tako lahko prevajalec ohrani shemo v spodnjem primeru:

nema je, temna je noĉna ravan

mutas, malhelas la nokta eben'

Impresija/Impreso, str. 22–23.

Zaradi aglutinacijske narave esperanta je ponekod razlika v **število zlogov** med izvirnikom in prevodom občutna.

to sivo nebo, ta hladni veter (10 zlogov) tiun ĉi grizan ĉielon, ĉi venton malvarman (14 zlogov)

Avgust/Aŭgusto, str. 20–21

Temni blesk gladine (6 zlogov)

Malhela ekbrilo de laga supraĵo (12 zlogov)

Pesem/Poemo, str. 22–23.

Celo trikrat več zlogov:

Laŝ, laŝ, laŝ

Mensogo, mensogo, mensogo

Destrukcie/Detruoj, str. 94–95

Delno pa je odločitev za daljši prevod na strani prevajalca:

Tam za črnim ognjiščem (7 zlogov)

Tie malantaŭ la nigra fajrejo (11 zlogov)

Premišljevanje/Meditado, str. 16–17

Če bi v prevodu izpustil prvo besedo, bi dobili 10 zlogov.

De Diego (1979, str. 38): »Ena največjih skrbi esperantskega prevajalca (če dobro zna svojo obrt) sestoji iz tega, kako posnemati ali prenesti naravno gibkost originala in se izogniti, kolikor je mogoče, nasilni sestavljenosti besedotvornih mehanizmov esperanta. /.../ Nacionalni jeziki so naravno tekoči, medtem ko postane esperanto hitro trd v korzetu sestavljanja in sistema afiksov.« Mitev (1991) poudarja, da je naloga prevajalca, da se v največji možni meri približa originalu, v nadaljevanju pa pojasnjuje, da govori o zvestobi *dubu* originala – zagovarja torej precejšnjo svobodo prevajalca. Za ruskim kritikom Belinskim poudarja, da »podoba in stavek nista zmeraj v vidnem ujemanju z besedami, potrebno je, da se notranje življenje prevedenega prekriva z notranjim življenjem originala.« Njegov pogled je torej, da se prevajalec od originala ne le sme, ampak tudi mora odmakniti. »Zvestoba originalu nikakor ne pomeni suženjsko prevesti besedo za besedo, imitirati besedni red in melodijo originala. Vsak jezik ima lastna pravila in lastno življenjsko okolje, kar je vedno treba predvideti. Zato si mora prevajalec prizadevati, da bo njegov prevod zvenel kot besedilo, tvorjeno naravnost v esperantu, kot resnično leposlovje s svojim bogatim izrazjem in figurami.« De Diego (1979, str. 58) svetuje: »Če ni mogoče podati povsem zadovoljivega prevoda in se nam naša rešitev zdi blede v enem stavku odstavka, poskusimo vsaj dati več energije in reliefa drugi frazi v istem odstavku

/.../« To je v skladu z novejšimi pogledi na prevajanje poezije, ki niso več naklonjeni zahtevi po doslednem razlikovanju med prevajanjem in interpretacijo tudi v leposlovju, temveč postavljajo v ospredje Eagletonovo misel, da je prav vsako besedilo na nek način prevod: »*Vsako besedilo je niz določenih transformacij drugih, predhodnih in soobstoječih besedil, ki se jih morda samo niti ne zaveda; pesem nastaja znotraj teh drugih besedil, na njih in preko njih. In ta druga besedila so po drugi strani 'tkiva' takšnih že obstoječih besedilnih elementov, ki jih nikoli ni mogoče razvozlati nazaj do nekega prvotnega trenutka 'izvora'.*» (Eagleton, 1977, citirano v Bassnett, 2014, str. 114.)

Prim. naslednjo rešitev, kjer Ošlak končnico O enkrat pusti, na drugem mestu pa jo odseka in *biti* prevede enkrat z 'biti', enkrat pa z 'obstajati':

O, saj ni smrti, ni smrti!

Ja ne ekzistas morto, ne estas mort'!

O, saj ni smrti / Ja ne ekzistas morto 60–61

Če bi prevajalec na teh mestih želel obdržati ritem in rimo izvirnika, bi to lahko storil (namesto *ekzistas* bi sicer lahko izbral krajšo *estas*), a delno na škodo vsebine, saj bi moral za ohranitev izvirnega ritma poseči po povsem drugih besedah – torej napisati novo pesem, v kateri ne bi ostalo dosti Kosovela. Opazno je, da se je odločil, da tega ne bo storil.

Občutek bližnje smrti v prevodu ohranja barva vokala:

Kdo si? — Jaz. —
Kaj je jaz, kdo je jaz?
Jaz mu uničim obraz,
moj obraz je temà,
tema — tema

Kiu vi estas? — Mi. —
Kio do mi, kiu jen tiu mi?
Mi la vizaĝon detruas al li,
mia vizaĝo estas mallum',
mallum' — mallum'

Tragedija na oceanu I / Tragedio sur oceano I, 62–63

Mitev poudarja, da vsaka era ustvari lastno predstavo o tem, kaj pomeni dober prevod. »Prevajanje poezije,« dodaja, »bolj kot vsa druga umetnost nosi v sebi kal minljivosti, saj ni odvisno le od časa originala, temveč tudi od časa, v katerem je prevod nastal.« Kot smo videli, je mogoče pisati izvirno esperantsko poezijo, ki zveni naravno in kjer dober poznavalec jezika izhaja iz njega samega. Pri prevodu pa bi bil manevar, ki bi omogočil večjo gibkost ciljnega besedila, sicer zmeraj mogoč, a bi se pri tem izgubila sporočilnost vira. Ošlak se je, kot je razvidno iz prevodov, odločil,

da se – čeprav tudi sam pisec leposlovja, obenem pa odličen poznavalec esperanta – umakne in z minimalnim poseganjem v povedano besedo preda Kosovelu. Ne postavlja se pred avtorja, tudi za ceno bolj tekočega, ušesu prijetneje zvonečega besedila, kar nedvomno zmore. Pri tem pa naredi še nekaj: ker njegov prevod tako minimalno odstopa od originala, lahko služi kot predloga za posredni prevod Kosovela v katerikoli nacionalni jezik s kar najmanj šuma, ki bi se pri posrednem prevodu skozi katerikoli nacionalni jezik neizogibno zgodil. Zdi se, da bi utegnil prav zaradi tega imeti Ošlakov prevod trajnejšo vrednost, kot če bi ravnal drugače.

4 Sklep

Kot je izkazala primerjava med izvirnimi in prevedenimi pesmimi, se prevajalec Vinko Ošlak pri prevajanju Kosovelove poezije v esperanto ravna pretežno po načelu minimalnega poseganja v avtorjevo besedilo. Pri tem v nekaterih primerih zaradi aglutinacijske strukture esperanta nastane občutna razlika predvsem v dolžini verza, ki bi se jo dalo v nekaterih primerih tudi zmanjšati ne da bi se pri tem odrekli načelu minimalnega poseganja. Prednost takšnega pristopa pa je v dejstvu, da se zmanjša šum pri nadaljnjem prevajanju, saj esperanto kot planski mednarodni jezik služi tudi kot jezik posrednik za prevode v jezike, za katere ni prevajalcev neposredno iz slovenščine.

Literatura

- Bassnett, S. (2014). *Translation Studies* (4. izd.). Routledge.
- De Diego, F. (1979). *Pri Esperanta Tradukarto*. Artur E. Itis. Dostopno na http://bitoteko.esperanto.es/xmlui/bitstream/handle/11013/5678/DeDiego_Pri-esperanta-tradukarto_1979.pdf
- Eagleton, T. (1977). Translation and Transformation. *Stand*, 19(3). 72–7.
- Kalocsay, K., Waringhien in G., Bernard, R. (1968). *Parnasa gvidlibro*.² Pola Esperanto-Asocio in Heroldo de Esperanto.
- Kosovel, S. (2013). *V zlatem čolnu / En la ora boato*. Združenje za esperanto Slovenije.
- Klemenčič, S. (2015a). *Esperanto: intenzivni 30-urni tečaj jezika esperanto*. Zveza za tehnično kulturo Slovenije in Založba ZRC
- Klemenčič, S. (2016–2017). Dothraki in valirijščina. *Ekran* (Ljubljana), 53 (nov./dec./jan.), 95–98.
- Minnaja, C. in Silber, G. (2015). Historio de la Esperanta literaturo. Kooperativo de Literatura foiro.
- Mitev, V. (1991). *Tradukarto*. Bulgara Esperanto-Asocio. (e-izdaja)
- Ockey, E. (1971). *Leksikono de Oficialaj Vortoj*. Banstead.
- PIV (2020). *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*. <https://vortaro.net/>
- Privat, E. (1931). *Esprimo de sentoj en Esperanto*. Universala Esperanto-Asocio (UEA).

- Sutton, G. (2008). *Concise Encyclopedia of the Original Literature of Esperanto*. Mondial.
- Škrabec, S (1995). Jezikoslovna dela. Tretji del. Frančiškanski samostan Kostanjevica. Prvotno objavljeno v: *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (1908), 25(4).
- Thorsen, P. (1968). Septeto – Limerikoj – Afore – Tradukoj. *Norda Prismo*, 3–4. Dostopno na: http://www.autodidactproject.org/thorsen/originaloj/thorsen_septeto.html
- Zamenhof, L. L. (1910). *Proverbaro Esperanta*. Librairie Hachette.

